

INKLYUZIV O'QUVCHILAR BILAN ISHLASHISHDA OTA- ANALARNING O'RNI.

Tajibaeva Dilbarxan Qoshmurat qizi

Qoraqalpogiston Respublikasi

Qarauzyak tumani 4-maktabning Maxsus pedagogi

Annotatsiya: Mazkur maqolada inklyuziv ta'lim tizimida ota-onalarning tutgan o'rni, ularning farzand tarbiyasi va ta'lim jarayonidagi ishtiroki, pedagoglar bilan hamkorligi hamda bolalarning ijtimoiy moslashuviga ko'rsatadigan ta'siri tahlil qilinadi. Inklyuziv ta'limda ota-onalarning faol ishtiroki bolalarning psixologik holati, akademik muvaffaqiyati va ijtimoiy faolligini oshirishdagi muhim omillardan biri sifatida yoritilgan. Shuningdek, maqolada ota-onalar, pedagoglar va mutaxassislar o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish bo'yicha metodik tavsiyalar ishlab chiqilgan. Tadqiqot davomida kuzatish, suhbat, anketa va pedagogik tahlil metodlaridan foydalanildi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, ota-onalar bilan muntazam hamkorlik olib borilgan hollarda inklyuziv o'quvchilarning ta'lim samaradorligi yuqori bo'ladi.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, ota-onalar, maxsus ehtiyojli bolalar, pedagogik hamkorlik, ijtimoiy moslashuv, ta'lim jarayoni, psixologik qo'llab-quvvatlash, oilaviy muhit.

Bugungi kunda ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar barcha bolalarning sifatli ta'lim olish huquqini ta'minlashga qaratilgan. Ayniqsa, inklyuziv ta'limni rivojlantirish masalasi dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Inklyuziv ta'lim jismoniy, ruhiy yoki ijtimoiy xususiyatlaridan qat'i nazar barcha bolalarning birgalikda ta'lim olishini nazarda tutuvchi tizimdir. Bunday ta'lim shakli nafaqat maxsus ehtiyojli bolalarning bilim olishiga, balki ularning jamiyatga integratsiyalashuviga ham xizmat qiladi.

Inklyuziv ta'lim jarayonida pedagoglar, psixologlar, defektologlar va ota-onalar o'rtasidagi hamkorlik alohida ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, ota-onalar bolaning birlamchi tarbiyachisi sifatida uning rivojlanishi, ruhiy holati va ijtimoiy moslashuviga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ota-onaning farzand ta'limiga bo'lgan munosabati bolaning o'ziga ishonchi, motivatsiyasi va darslarni o'zlashtirish darajasini belgilaydi.

Inklyuziv ta'limda ko'plab muammolar aynan ota-onalarning yetarli bilim va ko'nikmaga ega emasligi bilan bog'liq. Ba'zi hollarda ota-onalar farzandining imkoniyatlarini noto'g'ri baholaydi yoki ta'lim muassasalari bilan yetarlicha hamkorlik qilmaydi. Shu sababli ota-onalarni pedagogik va psixologik jihatdan qo'llab-quvvatlash, ularni inklyuziv ta'lim mohiyati bilan tanishtirish muhim vazifa hisoblanadi.

Inklyuziv ta'limda Individual Ta'lim Dasturi (ITD) — bu shunchaki qog'ozdagi reja emas, balki maxsus ehtiyojli bolaning maktabdagi hayoti va rivojlanishini belgilab beruvchi asosiy "xarita"dir.

Ota-onalar bu dasturni tuzishda shunchaki "tomon" yoki "kuzatuvchi" emas, balki teng huquqli hammuallif va eng muhim ekspert hisoblanadilar. Chunki bolaning imkoniyatlari va qiziqishlarini uydagi muhit orqali hammadan yaxshi aynan ular bilishadi.

ITD nima va u qanday maqsadlarni ko'zlaydi?

ITD — bolaning jismoniy, aqliy va hissiy imkoniyatlaridan kelib chiqib, uning uchun maxsus moslashtirilgan o'quv rejasi. Unda bolaning joriy holati, yil oxirigacha erishishi kerak bo'lgan maqsadlari va unga yordam beradigan mutaxassislar (logoped, psixolog, defektolog) darslari belgilab qo'yiladi.

Ota-onaning ushbu dasturni shakllantirish va amalga oshirishdagi ishtiroki 4 ta asosiy bosqichga bo'linadi:

ITD Jarayonida Ota-onaning o'rni

1.1-bosqich: Ma'lumot yig'ish (Ekspertlik):O'quv yili boshida.

Ota-ona maktab komissiyasiga (multidissiplinar jamoaga) bolaning kuchli va zaif tomonlari haqida to'liq ma'lumot beradi.

- *Masalan:* Bola qaysi fanga qiziqadi? Uni nima tez charchatadi? Charchaganida qanday signal beradi (yig'laydimi, o'ziga qulflanadimi)? Qanday rag'batlantirishni yaxshi ko'radi?

2.2-bosqich: Maqsadlarni birgalikda belgilash:ITD majlisida.

Ota-ona o'qituvchilar bilan birga bola uchun real maqsadlarni belgilaydi. Maqsadlar juda katta bo'lmasligi kerak.

- *Akademik maqsad:* "Yil oxirigacha bo'g'inlab o'qishni o'rganish" (agar bola harflarni tanisa).

- *Ijtimoiy maqsad:* "Darsda 15 daqiqa davomida diqqatni jamlab o'tira olish" yoki "Sinfdozlari bilan muloqotga kirisha olish".

3.3-bosqich: Dasturni tasdiqlash va imzolash:Huquqiy bosqich.

Tayyor bo'lgan ITD hujjati ota-onaga taqdim etiladi. Ota-ona dasturdagi yuklamalar bolaga og'irlik qilmasligiga, kerakli moslashtirishlar (masalan, qo'shimcha tanaffuslar, vizual qo'llanmalar) kiritilganiga ishonch hosil qilgach, hujjatni imzolaydi. Ota-onaning roziligisiz ITD kuchga kirmaydi.

4.4-bosqich: Uyda davom ettirish (Hamkorlik):Doimiy jarayon.

Maktabda ITD asosida o'rgatilgan ko'nikmalar uyda ota-ona tomonidan mustahkamlanadi. Agar maktabda bola tugmalarni qadashni yoki mustaqil yozishni mashq qilayotgan bo'lsa, uyda ham ota-ona bolaga tayyorini qilib bermasdan, shu ko'nikmani takrorlatishi shart.

Ota-ona ITD majlisida o'z huquqlarini qanday himoya qilishi kerak?

Ko'pincha ota-onalar professional pedagoglar qarshisida o'zlarini tortinib, faqat eshituvchi rolida bo'ladilar. Biroq, inklyuziya samara berishi uchun ota-ona quyidagi masalalarni ochiq muhokama qilishga haqli:

- Moslashtirishlarni talab qilish: Agar bolada yozish bilan bog'liq muammo bo'lsa (masalan, tayanch-harakat tizimi kasalliklarida), ota-ona darsda test

savollarini og‘zaki olishni yoki maxsus kompyuterdan foydalanishga ruxsat berishni ITDga kiritishni so‘rashi mumkin.

- Baho mezonlari: Inklyuziv bola oddiy sinfdoshlari kabi standart mezonlar bilan baholanmasligi kerak. Ota-ona o‘qituvchidan bola aynan o‘zining ITD rejasi bo‘yicha ko‘rsatgan o‘shiga qarab baholanishini kelishib olishi loziim.
- Tizimli monitoring: ITD har chorakda yoki yarim yilda qayta ko‘rib chiqiladi. Ota-ona: *"Kiritilgan maqsadlarning qanchasiga erishdik? Qayerda qiyinchilik bo‘lyapti va rejani qanday o‘zgartiramiz?"* degan savollarni o‘rtaga tashlashi shart.

Ota-onaning ITD dagi faol ishtiroki — bu bolaga maktab tizimida sun‘iy to‘siqlarga uchramasdan, o‘z sur‘atida va xavfsiz muhitda rivojlanish imkoniyatini kafolatlaydi. Maktab o‘rgatadi, ota-ona esa mustahkamlaydi.

Inklyuziv ta‘lim samaradorligi faqat pedagog faoliyati bilan emas, balki ota-onalar bilan olib boriladigan tizimli hamkorlik bilan ham belgilanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, ota-onalar inklyuziv ta‘limning mazmuni va metodlarini chuqur anglab yetgan hollarda bolalarning rivojlanishi sezilarli darajada yaxshilanadi.

Bugungi kunda ayrim ota-onalarda maxsus ehtiyojli bolalarga nisbatan noto‘g‘ri stereotiplar mavjud. Bu esa bolalarning jamiyatga moslashuv jarayoniga salbiy ta‘sir ko‘rsatadi. Shu sababli ota-onalar uchun treninglar, seminarlar va psixologik maslahatlar tashkil etish zarur.

Shuningdek, pedagoglarning ota-onalar bilan ishlash kompetensiyasini rivojlantirish ham muhimdir. Ba‘zi hollarda pedagog va ota-onalar o‘rtasida yetarli kommunikatsiya mavjud emasligi kuzatiladi. Bu esa bolaning rivojlanishidagi muammolarni o‘z vaqtida aniqlashga to‘sqinlik qiladi.

Inklyuziv ta‘limda oilaning vazifasi faqat nazorat qilish emas, balki bolani ruhiy qo‘llab-quvvatlash, uning qobiliyatlarini rivojlantirish va mustaqil hayotga

tayyorlashdan iboratdir. Ota-onaning ijobiy munosabati bolaning kelajakka bo‘lgan ishonchini shakllantiradi.

Xulosa

Inklyuziv ta’lim tizimida ota-onalarning o‘rni nihoyatda muhim hisoblanadi. Oila bolaning birinchi ijtimoiy muhiti sifatida uning rivojlanishida hal qiluvchi ahamiyatga ega. Tadqiqot natijalari ota-onalar va pedagoglar o‘rtasidagi samarali hamkorlik inklyuziv o‘quvchilarning akademik muvaffaqiyati, psixologik holati va ijtimoiy moslashuviga ijobiy ta’sir qilishini ko‘rsatdi.

Inklyuziv ta’lim samaradorligini oshirish uchun ota-onalarning pedagogik savodxonligini rivojlantirish, ularni psixologik qo‘llab-quvvatlash va ta’lim jarayoniga faol jalb etish zarur. Shu bilan birga, maktab va oilaning hamkorligi uzluksiz va tizimli yo‘lga qo‘yilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Epstein J. *School, Family and Community Partnerships*. — New York: Routledge, 2018.
2. UNESCO. *Inclusive Education Guidelines*. — Paris, 2020.
3. Xaydarov F., Xalilova N. *Maxsus pedagogika asoslari*. — Toshkent: O‘qituvchi, 2019.
4. Nurmatova D. *Inklyuziv ta’lim metodikasi*. — Toshkent, 2021.
5. Mamasodiqov M. *Pedagogik hamkorlik va oilaviy tarbiya*. — Andijon, 2020.
6. UNICEF. *Children with Disabilities and Inclusive Education*. — New York, 2019.
7. Bo‘riyev O. *Pedagogik mahorat va kommunikativ kompetensiya*. — Toshkent, 2022.
8. Shonazarova G. *Inklyuziv ta’limda psixologik yondashuvlar*. — Samarqand, 2023.